

Rakbladsflickor

Om kvinnlig självskada som identitet och symbolspråk

Av

Anna Johansson

annaingererika@yahoo.se

jag tar fram antingen wc-papper eller hushållspapper och viker det och lägger det under armen. om jag är i sovrummet halvligger jag i sängen, i badrummet sitter jag på golvet med armen på wc-stolen. sen tar jag fram ett vasst föremål, en kniv eller något annat. jag tar ett djupt andetag och börjar skära, långsamt. (OsynligTjej, dagbok)

Ovanstående är ett citat hämtat ur en Internetdagbok, där signaturen OsynligTjej skriver om hur hon skär sig själv. I följande artikel¹ vill jag undersöka kvinnligt självskadebeteende utifrån ett etnologiskt perspektiv. Min utgångspunkt är tjejernas egna berättelser och artikeln baseras huvudsakligen på material från Internet. Framförallt rör det sig om den kommunikation som finns dokumenterad på *communityn*² skunk.spray.se. "Skunk" är en samlingsplats avsedd för ungdomar, där varje person har ett unikt smeknamn och möjlighet att lägga upp en personlig sida med presentation och dagbok. Dessutom finns möjlighet att skapa diskussionsgrupper med olika teman. Allt som skrivs kan sedan läsas av vem som helst som registrerat sig som medlem på *communityn*. Jag har använt mig av utdrag ur dagböcker, samt de dialoger som förekommer i *communityn*s chatgrupper på temat självskadebeteende. Allt material är producerat av personer som är eller utger sig för att vara av kvinnligt kön.

Materialet från Skunk har jag dessutom kompletterat med en intervju med Lina, en 20-årig tjej som studerar konstvetenskap. Lina har skurit sig själv till och från under tonåren, men vid tiden för intervjun är det drygt två år sedan hon slutade med detta.

Självskadebeteende (på engelska *self-mutilation* eller *self-injury*) definieras som "avsiktlig förstörelse eller förändring av den egna kroppsvävnaden utan medveten självmordsavsikt" (Wallroth och Åkerlund 2002:10).³ I denna definition inkluderas inte indirekta former av självskada, såsom svält eller drogmissbruk. Skadandet, oftast i form av skärande, kan ha flera olika funktioner, men syftar kanske framför allt till att lindra ångest och upphäva

¹ Artikeln baseras på min C-uppsats i etnologi vid Lunds universitet (januari 2004) med samma titel som artikeln.

² En *community* är en "webbtjänst där många människor träffas", ofta kring ett gemensamt intresse (Jacquemot 2002:175). Ordet är engelskt, men såvitt jag förstår finns inget vedertaget begrepp på svenska.

³ Den ledande forskaren på området, Armando Favazza (1996), skiljer vidare mellan tre olika typer av patologiskt självskadebeteende: grovt, stereotypt samt måttligt/ytligt, varav den sista kategorin utgör artikelns fokus. De övriga formerna av självskadebeteende är ofta kopplade till psykotiska eller utvecklingshämmande störningar, medan det måttliga/ytliga självskadandet är betydligt vanligare, och särskilt utbrett bland kvinnor.

överklighetskänslor, återskapa en känsla av kontroll och trygghet och ge utlopp för ilska eller självförakt (ibid.:14ff).

De senaste åren har vi kunnat följa mediernas rapportering om en dramatisk ökning av självskadande hos unga kvinnor.⁴ Forskningen på området är emellertid begränsad och har hittills varit uteslutande individorienterad. Problematiken har då enbart betraktats utifrån ett psykologiskt och/eller medicinskt perspektiv. I följande artikel diskuterar jag istället hur kvinnlig självskada kan ses som ett kulturellt fenomen och hur vi kan förstå självskadebeteende utifrån föreställningar om exempelvis kropp och kvinnlighet.

Jag har valt att i texten inkludera en stor mängd citat för att återge den ton och den stämning som flickornas berättelser präglas av. Efter varje citat följer inom parentes författarens Skunkidentitet kursiverad, samt namnet på den diskussionsgrupp alternativt dagbok som citatet är hämtat ur. Jag har dessutom redigerat de stavfel jag uppfattar som oavsiktliga och utan betydelse för innehållet.

Huden och den kvinnliga gränslösheten

Socialantropologen Jorun Solheim (2001) och sociologen Morag MacSween (1995) har i sina analyser av anorexia utgått från idén om kroppen som en metaforens och symbolspråkets arena. Även om ätstörningar inte faller under den kliniska definitionen av självskadebeteende, är det ofrånkomligen ett sätt att åsamka den egna kroppen svåra skador. Anorexia och bulimi är, liksom självskadande, något som i väldigt hög grad drabbar unga kvinnor. Att en mycket stor del av de kvinnor som skär sig också lider av ätstörningar (Favazza 1996:47ff) visar ännu tydligare på kopplingen mellan dessa båda problem.⁵

I sin tolkning av anorexia, utgår Solheim från en universell symbolik enligt vilken kvinnan betraktas som gränslös och bottenlös. Detta beror, skriver hon, bland annat på att bilden av könen är konstruerad med det heterosexuella samlaget som modell. Kvinnan associeras därmed med mottaglighet och gränslöshet, medan mannen står för det i sig självt fullkomliga och slutna.

Synen på kvinnan som öppen och gränslös blir ett problem, eftersom gränser är nödvändiga för att upprätthålla ordningen och vår verklighetsuppfattning. Gränslösheten är ett ständigt hotande kaos, vilket gör den feminina kroppen problematisk (Solheim 2001:19f, 47, 57). Anorexia kan därför tolkas som ett sätt att upprätta gränser kring den egna kroppen, en form av rengöring. Denna sker i preventivt syfte, men också i form av tömningar (ibid.:116), vilket vi dessutom känner igen från bulimi. Detta kan liknas vid självskadebeteende, och då framför allt skärande, vilket ju också handlar om en form av tömning.

när jag skär släpper jag ut det onda liksom. (*Trinity-darling*, dagbok)

⁴ Se exempelvis Aftonbladet 16/4, 21/5 2003; Dagens Nyheter 10/3, 19/5 2003; Svenska Dagbladet 6-9/10, 13/10 2003

⁵ Detta visar sig i mitt material, där flera flickor uppenbarligen har allvarliga ätstörningar och många därutöver funderar överdrivet mycket kring vad de äter och hur de ska kunna bli smalare.

Huden är subjektets fysiska gräns mot omgivningen; genom den erfar vi världen. Samtidigt betraktas kvinnokroppen som en i grunden gränslös kropp. Att tillfoga den egna huden skador kan vara ett sätt att som kvinna tydligare markera kroppens yttre gränser och särskilja sig själv från omvärlden.

Det kan tyckas paradoxalt att öppna upp kroppen ännu mer, som man ju gör genom att skära sig, när det man egentligen eftersträvar är en sluten kropp med klara gränser. Armando Favazza (1996:148) menar emellertid att smärtan aktiverar nerver, vilket gör att gränsen – huden – upplevs som konkret och verklig. Samtidigt gör också åsynen av blodet det möjligt att koncentrera på gränsdragningen kring kroppen; den synliggörs. Precis som en tatuering riktar också självskadan fokus mot huden – den är ett kommunikationsmedel som talar via kroppen (jfr Svensson 1998).

I flickornas berättelser nämns sällan huden explicit. Ändå finns frågan om gränser och gränslöshet ständigt närvarande i den betydelse man tillskriver såren, blodet, ärran och skärandet över huvud taget. I själva verket är den här typen av självskadebeteende helt och hållet sysselsatt med dikotomin mellan det som finns inuti och det som är utanpå – mellan det man känner och det man visar upp.

jag är så trött på detta... jag skiter snart i det och skär upp hela mig... så ska alla få se... dom ska få se mitt innersta. dom ska få se mig. (*omega=*), Skärsår i armen)

Huden fungerar som behållare för själva det autentiska jaget; den innesluter och håller på plats en slags essentiell och onämnbart smärta. Ångestens värld är direkt fysisk och ligger utanför språket, skriver Solheim (2001:12, 71ff, 137f). I ångesten imploderar kroppens gränser: trycket ökar och de hotar att raseras. Det är en känsla som tar sig rent fysiska uttryck i form av kroppsligt kaos – tryck över bröstet, yrsel, illamående. Blodet och smärtan blir medel för att etablera nya gränser som i bästa fall kan få ångesten under kontroll. Genom dessa offer skapas ordning i kaoset (jfr Solheim).

den fysiska smärtan måste vara starkare än den psykiska annars exploderar man. (*hairsprayqueen*, RAKBLAD)

I citatet ovan uttrycks rädslan inför gränslösheten, upplösningen, explosionen. Skärandet blir ett sätt att återta kontroll över det kaotiska och den egna kroppen kan bli hel i sig själv igen. Förr eller senare kommer emellertid ångesten tillbaka och då blir gränslöshet och förvirring problem på nytt. Notera punkterna i ordet trasig här nedan, vilka på ett nästan demonstrativt vis upprättat gränsmarkeringar i sig själva:

Först klippte jag av mitt hår. Dagen efter skär jag sönder mina armar. känner mey så jävla .t.r.a.s.i.g. (*_KiDDo_*, dagbok)

Smärtan

Talet om smärtan är något av det mest tongivande i flickornas berättelser. Det fysiskt onda beskrivs i förskönande ordalag och omges av ett på många sätt romantiskt skimmer. Sällan framstår smärtan som negativ, utan tycks snarare vara eftersträvansvärd – den förefaller ha en befriande potential och beskrivs ofta som njutbar:

jag vill inte dö men det känns så skönt när smärtan sprider sig i hela armen och man ser blodet rinna... (*tvåarmad tös*, RAKBLAD)

Den smärta som iscensätts på kroppens yta är ändå obetydlig i jämförelse med plågorna på insidan. Samtidigt råder det delade meningar om hur smärtan egentligen upplevs i själva skadeögonblicket. Lina säger exempelvis att hon just då hon skär sig inte känner någonting över huvud taget och att den fysiska smärtan kommer först efteråt. I berättelserna på Skunk framställs skärandets smärta däremot som åtrådd och skön – dvs förnimbar.

det handlar om att kontrollera sin egen smärta. när allting går åt helvete å man nått botten och ilskan å sorgen måste ut då skär man i sej för att försöka dämpa den psykiska smärtan. [...] det är därför det känns så skönt att skära sönder sej själv. [...] i det sammanhanget betyder skönt, just skönt å inget annat. alltså nåt som känns bra å härligt å som man njuter av. (*hairsprayqueen*, RAKBLAD)

De två olika smärtupplevelserna kan emellertid ses som en och samma. Då den fysiska smärtan är tillräckligt stark för att balansera den inre, psykiska, kan vi tänka oss att individen i likhet med Lina upplever en form av smärtlöst jämviktstillstånd. Samma sak händer då man upplever smärtan som något skönt – *hairsprayqueen* ovan förklarar ju att den fysiska smärtan är skön just för att den upphäver den psykiska, vilket kan tolkas som att skärandet blir en form av bedövning, ett tillstånd av icke-känsla.

Blodet

I berättelserna om självskada är blodet en viktig komponent som bildligt uttryck för sorg och lidande. För de flickor som inte förmår gråta på vanligt sätt fyller blodet tårarnas funktion.

mina armar gråter blod. (*olycklig_*, jag skär mig)

Det finns en poesi här, där blodet står som metafor för den inre smärtan. Genom att snitta upp huden och låta blodet flöda, renar man kroppen från något som egentligen inte hör dit. Blodet blir symbolen för det onda, det smutsiga och det hotande kaoset som man måste göra sig av med. Att släppa ut detta medför en känsla av befrielse, en stunds avkoppling.

har sån ångest. vill bara krypa ur min egen kropp. kryper i mej. stor klump i magen. vill bara ta ett rakblad. sätta mot armen och dra. dra djupt och snabbt så en röd skåra öppnar sej. så armen färgas blodröd och lite av ångesten förhoppningsvis rinner bort... (*Why me*, dagbok)

Skärandet markerar den feminina kroppens gränser och blodet är det symboliska offret; det som på samma gång måste lämnas bakom och vördas. Solheim (2001:130ff) skriver just att det offrade, i syfte att läka förlusten, ofta blir föremål för dyrkan. Genom hyllningar till blodet läks således förlusten av det som en gång varit en del av jaget:

Det känns speciellt när man ser sig själv blöda av nånting man själv har gjort.
(*Lina*, intervju)

Som Favazza nämner (1996:7), har blodet traditionellt förknippats med symbolisk makt. Blod har ofta varit symbolen för lojalitetsband eller gemenskap mellan medlemmar i ett kollektiv. Detta skymtar också i flickornas berättelser, där talet om blodet utgör en starkt sammanhållande faktor. Blodet spelar stor roll, såväl som offer och gränsmarkering för den enskilda individen som i egenskap av symbol för gruppens samhörighet.

jag vill blöda för henne ibland. hon blödde inatt. (*droll.dummy*, RAKBLAD)

Ärren

Jag avskyr mina ärr, samtidigt som de på något knepigt sätt har blivit mina vänner som aldrig sviker. De kommer alltid att finnas kvar och ställa upp för mig... (*mensongea*, skärsår)

Tatueringar fungerar ofta som minnesmärken, skriver Birgitta Svensson. En persons historia ristats in i hennes kropp och tatueringen blir "ett personligt, visuellt och förkroppsligat minne" (1998:110). Till största delen handlar tatueringen om att skapa en egen, individuell identitet och att bli stark i den (ibid.:128f). På liknande vis blir ärren för den självskadande flickan en påminnelse om vem hon är, ett slags synligt bevis på de känslor som stormar, eller har stormat, inuti. Genom ärren konkretiserar hon det som annars är omöjligt att ta på och de får en tydlig kommunikativ funktion, såväl inför henne själv som utåt.

Men ändå... måste jag ha mina ärr där. Är på nåt vis oxå stolt över dem... Ett bevis på att jag är kass å värdelös å dum i huvudet. Det är oxå som en ursäkt på nåt vis... som att 'ursäkta mig, jag vet att jag är sämst, jag tror inte att jag är bra, därför gör jag så här'..... (*divina_commedia*, skärsår)

Ärren blir till påminnelser om det som har varit, och de har en förmåga att lindra den psykiska smärtan. Inställningen till ärren präglas dock starkt av ambivalens. Ska man skämmas eller ska man vara stolt? Det är uppenbart att ärren betyder mycket för den enskilda individen, men de utgör ett problem i kontakten med omvärlden. Samtidigt som man kan känna sig stolt finns

också skammen där och man bemödar sig om att dölja ärren så gott det går; man försöker låta bli att skära under sommarhalvåret för att kunna bära kortärmat och gömmer ärren under armband eller liknande.

Det där med att vara stolt över sina ärr men samtidigt skämmas är konstigt tycker jag. Jag vill ha stora ärr, dels för att det är skönt att skära men även så att folk kan se. Samtidigt skäms jag och vill inte att någon ska veta och har långärmade tröjor på mig. Jag fattar inte varför. (*Sommarlängtan*, Självdestruktiv)

Armando Favazza beskriver själva ärrbildningen som en viktig del i självskadebeteendet. Ärren symboliserar en förankring i tid och rum samtidigt som de garanterar en fortsatt kontinuitet i livet. Man kan säga att ärren hindrar världen från att sönderfalla i kaos (Favazza 1996:155f).

den jag var igår är jag inte idag. det enda som påminner är just ärren. skrämmande. (*prinsessan...*, RAKBLAD)

Det är som om ärren övertar den funktion som blodet tidigare haft – de upprätthåller kroppens och därmed också subjektets gränser.

Instrument

rakbladet är min bästa vän, piller är jag gift med... (*Fliikkan**, Rakblad och Piller)

Av de redskap med vilka man tillfogar sig själv skador är rakbladet tveklöst det vanligaste, därefter följt av andra vassa föremål. I berättelserna återkommer ofta tankar kring rakblad; man utbyter tips på vilka sorter som är de bästa liksom man upplyser varandra om effekterna av andra verktyg, såsom knivar, skalpeller och glasbitar. Det tycks finnas en självklar kunskap om vilka instrument man ska använda för att uppnå olika effekter.

bladen till tapetknivar.. slöa, orsakar inte mycket skada. dubbelsidiga – skär dig på armar och fingrar på samma gång.. (*Antingen*, RAKBLAD)

rakblad är bra för ärren blir mindre men en vass spegelbit känns bättre... men ger tjocka fula ärr (*foreveryoung*, Rakbladsfantasi-Sorg)

I citaten framgår att relationen till rakbladen är personlig. Rakbladen är ens bästa vänner på ett sätt som vore de nästan besjälade. Flickorna har ett intimt förhållande till dem, lever nära dem rent fysiskt och släpper aldrig riktigt tanken på att skära. Om detta berättar också Lina i intervjun. Rakbladen lockar med sin närvaro och relationen till dem påminner på många sätt om en missbrukares relation till drogen. De idealiseras och tillskrivs ett positivt värde som den

bästa trösten och – paradoxalt nog – den enda möjliga smärtlindringen. I utanförskapet blir vapnet den enda bundsförvanten:

mitt rakblad har i alla fall aldrig svikit mej. vilket människor gör hela tiden. (*evil barbie*doll, I love Razor Blades)

Vid sidan av skärande finns oräkneliga andra sätt att tillfoga sig själv skada. Enligt Favazza (1996:240) är brännande en vanlig form, men om detta berättar flickorna sällan. De visar emellertid prov på en stor uppfinningsrikedom; förutom att många uppvisar tecken på ätstörningar i varierande grad, förekommer också läkemedelsmissbruk och andra, mer drastiska, skademeter, som att dricka lut och stoppa nålar in i kroppen. Lina berättar om att hon, i brist på rakblad eller andra vassa föremål att skära med, använt sig av häftstift och vid något tillfälle även häftat sig själv i benen med häftapparat. Variationsrikedomen är oändlig.

han sa att han skulle typ göra slut om jag skar sönder mig men jag tänkte att jag kunde ju spy och inte äta eller bränna min hud och typ gå på saker som gör ont kanske glasbitar. (*Persefone**, Självdestruktiv)

Gruppen som legitimitet

Fakir Musafar (1996:325ff) hävdar att en viss längtan efter att skada den egna kroppen har funnits i alla kulturer, genom alla tider, och han menar att utövandet av självskadande genom fullmakt⁶ kan vara lösningen för många av dem som ägnar sig åt självskadande i ensamhet. De som skadar sig i enskildhet upplever en större ångest, medan de som ägnar sig åt självskadebeteende genom fullmakt ofta förknippar detta med ett stärkande av den egna personen. Liknande tankar finns hos Sheila Jeffreys (2000:420), som menar att gruppideologin som genomsyrar det sanktionerade självskadebeteendet ger legitimitet och skapar en känsla av gemenskap mellan personer med samma problem. De kan då uppmuntra varandra att ägna sig åt allt mer extrema praktiker och det är mindre troligt att de kommer att upphöra med dessa än om de vore ensamma.

Självskadebeteende är knappast sanktionerat på samma sätt som till exempel piercing eller tatuering. Genom kontakt med likasinnade kommer självskadandet emellertid att upplevas som mer legitimt. Lina berättar exempelvis om det tillstånd av normalitet som uppstod då hennes bästa kompis också började skära sig. Då man är flera i ett kollektiv som använder sig av denna metod, vinner den allmän acceptans och blir så självklar att man till sist inte behöver prata om den. Detta riskerar också att bli en konsekvens då skärande som fenomen uppmärksammas i media eller andra sammanhang.

⁶ Exempelvis piercing, tatuering och andra former av kroppslig modifiering (body modification) som med tillstånd av berörd person utförs på dennes kropp av någon annan.

Beteendet legitimeras i vissa grupper – exempelvis på Skunk⁷ – och det som från början syftat till att ge stöd och vara ett forum för uppbygglig och i någon mån terapeutisk verksamhet vänds på så sätt till sin motsats. Snarare än att förmå varandra att sluta skära startar man spiraler av eskalerande självskadebeteende där man räknar skärsår och jämför med varandra i något som påminner om en subtil tävling. Handlandet liknar mycket det som påträffas vid ätstörningar eller anorexia, en sjukdom som också framkallar konkurrenslusta och tävlingsinstinkt och där den som är sjukast är duktigast och vinner. Även om detta sällan uttalas så finns det att läsa mellan raderna. Man tipsar varandra, publicerar bilder på rakblad och skärsår och berättar historier om vad man själv gjort. Detta har många gånger en utlösande funktion. Flera flickor uttrycker också en oro för vad kommunikationen i Skunkgrupperna kan få för konsekvenser.

Jag är så trött. Det ska hela tiden vara jag är smalast jag skär mest jag äter minst jag kräks mest och så vidare. Det är så jävla sjukt. Jag vet inte om det är samhället eller bara skunk. [...] I alla grupper breder alla ut sina problem och gör allting till en tävling istället för att stötta varandra. (*never.flower*, dagbok)

Det finns ett positivt värde i att vara den som lider mest eller den som tillfogar sig själv mest skada, men samtidigt inbegriper detta en dubbelhet, då skadandet i sig är ett destruktivt beteende. Man vill gärna vara värst, men är på samma gång medveten om att detta egentligen inte borde vara ett mål att sträva efter.

Mari(a) de Pain: 30 små jävlar kan jag räkna till idag... men de är fler där under... jag vet det...

RazorGirl: 38 sår små... 2 brännsår efter cigaretter

[...]

Mari(a) de Pain: 74 sår... hälften ärr hälften nya sår... fuck... jag e patetisk.

.glitterstar.: Typ 30 nya ärr sen igår.

Mari(a) de Pain: jahopp... då va man uppe i hundra då... kul det känns... maria e bara såååå patetisk.

(Aj, RörlnteMinaArmar)

Att vara äkta

Det tycks finnas en allmänt utbredd uppfattning om att skärande bara är en form av effektsökeri och den ovan nämnda tävlingen blir också en fråga om autenticitet. Är det den som skär mest eller djupast som har mest ångest och därmed besitter mest äkthet? Eller är det den som skär i hemlighet, utan att låta någon få veta, som är mest autentisk och minst poserande? Vem är egentligen värd att tas på allvar?

⁷ Jag vill dock poängtera att de diskussioner på Skunk som kretsar kring självskada endast utgör en bråkdel av all kommunikation på communityn.

erkänner att jag nog gör det för att få uppmärksamhet. för att nån ska se mig. för att nån ska tycka att jag är speciell... för jag är stolt över mina ärr, skrattar när jag berättar om hur blodet rinner, får lust att skära för skärandets skull... jag antar att jag inte mår lika dåligt som er, men är det en tävling? vem har bäst anledning? (PrincesXe, Aj, RörlnteMinaArmar)

Anette Göthlund (1997:118ff) tar upp autenticitetsfrågan i stilsammanhang och menar att det anses vara stor skillnad på den som är äkta (exempelvis en äkta punkare, grungare eller indiekid) och den som bara hakar på trenden utan att egentligen sympatisera med den bakomliggande ideologin. Att vara äkta innebär i detta sammanhang att ha koll på en viss sorts musik och en viss sorts stiluttryck, men också att ha den för ändamålet rätta medvetenheten. Det yttre tecknet och den inre subjektiviteten måste överensstämma på så vis att man själv tror på de signaler man sänder ut. Stil är med andra ord ingenting som bara syns utanpå, utan måste korrespondera med individens inre för att uppfattas som trovärdig. Detta innebär att den stil man uppvisar på den offentliga arenan också måste överensstämma med den stil man lever på ett privat plan.

Det känns som att man inte är lika fast om man gör det [skadar sig] offentligt för då är man ändå medveten om att man behöver hjälp bara att man inte kan artikulera det. Men om man gör det ensam är det liksom mer 'jag förtjänar att må så här, jag ska inte må bättre'. (Lina, intervju)

Denna autenticitetsproblematik blir tydlig när det gäller omvärldens inställning till självskadebeteende. Skärandet betraktas ofta som en del i en påklistrad image, ett skådespel där man försöker framställa sig på ett visst sätt. På Skunk pågår en hetsig debatt kring huruvida självskada är ett uttryck för äkta känslor eller om det är något som saknar förankring i personen och alltså bara försiggår på ytan. Många cyniska inlägg vittnar om att man har svårt att ta de självskadande flickorna på allvar.

coolt djupt oså va... fan va tuftt att skära sig i armarna och tycka att livet suger 'life sux'... YEAH... respekt åt er djupa-patetiska-fjortisar... har ni inget bättre för er än att deppa...? (Synthetic, RAKBLAD)

jag skar nästan av mig hela armen för jag är så deprimerad och det är så synd om mig *snyffttt* och så tycker jag blod är vakkert också. (uuuh... fjortisvarning) (noir., Aj, RörlnteMinaArmar)

Man ironiserar över de som skadar sig själva och över deras annorlundahet. Att det är en typisk fjortisgrej är ytterligare en sak som för många gör beteendet svårt att ta på allvar; det avfärdas som något pubertalt och man räknar med att det går över – självskada är något man växer ifrån, helt enkelt. Detta stämmer emellertid inte riktigt. Även om många säkert – med eller utan hjälp – hittar nya uttryckssätt med tiden, förekommer självskadebeteende i alla

åldrar (se t ex Favazza 1996) och bara i denna undersökning sträcker sig åldersspannet mellan tretton och tjugofem år.

Ytterligare en faktor som provocerar och gör skärandet svårt att ta på allvar är kopplingen till vissa subkulturer eller musikstilar. Att skärande är vanligare inom goth- och indiekulturerna tycks allmänt vedertaget, och uttrycks såväl i berättelserna på Skunk som i intervjun med Lina och i samtal jag haft med mina vänner och bekanta.

En anledning till att skärande skulle vara särskilt utbrett i vissa kretsar kan vara den normalisering eller legitimisering som uppstår då flera personer i ett kollektiv ägnar sig åt samma praktik. Denna blir därmed allt vanligare och, inte minst, mindre tabubelagd att tala om. Detta underlättas förstås också av det ideal som finns inom respektive kultur; såväl indiepop som goth präglas av en icke-maskulin estetik och ett bejakande av lidande och melankoli (Polhemus 1994:97ff, 122).

Den huvudsakliga problematiken är emellertid inte huruvida skärande är en praktik med större spridning i vissa kretsar, utan att denna hypotes antas vara belägg för att självskadande endast är en stilmässig accessoar och därmed inte värd att tas på allvar. Skärandet betraktas som oäkta då man uppfattar det som en ytans praktik, ett iscensättande utan djupare förankring.

kära nån. Jag är fjorton och behöver uppmärksamhet. jag skär mig med ett vasst suddigummi över handleden å lyssnar på Kent eller Placebo. Så där obskyr indiemusik!!! (RYUUKISHI, Rakbladsfantasi-Sorg)

Vårt att uppmärksamma är att det nästan uteslutande är killar som förhåller sig kritiska och som uppvisar en cynisk och oförstående attityd. Detta kan förstås bero på att skärande är mer utbrett och därför möter större förståelse bland kvinnor, men jag menar att det till en viss del också hänger ihop med synen på femininitet som något förkonstlat och icke-autentiskt. Efrat Tseëlon beskriver "en långvarig tradition som definierar kvinnlig identitet som icke-identitet" (1998:47), vilket innebär att femininiteten är en konstruktion, något falskt, i stil med en förklädnad. Skärande betraktas som en kvinnlig praktik och därmed som något icke-autentiskt och tillgjort. Som flicka med självskadeproblematik hamnar man i en position där man ständigt tvingas försvara sitt eget handlande för att inte bli avfärdad.

Det är emellertid inte bara utomstående som ironiserar över skärandet. Vissa av de flickor som själva skär sig avfärdar andra självskadare som simulerade och oäkta. Det blir förstås viktigt att avgränsa sig från dessa andra – att visa att det egna lidandet är autentiskt och inte bara existerar genom skärandets praktik. Göthlund menar att sökandet efter autenticitet i grund och botten är ett sökande efter ordning och stabilitet i en värld som annars upplevs som kaosartad (1997:120f). Också här handlar det om en gränsproblematik; behovet att skapa klara distinktioner mellan kategorier av människor, att dra en tydlig gräns mellan autentiska och icke-autentiska, mellan den egna gruppen och de andra, mellan avvikare och normala.

Många av flickorna uttrycker också en hel del självkritik. Man är medveten om att skärandet betraktas som patetiskt – något som ytterligare späder på självföraktet. Det är förstås inte lätt att ta sig själv på allvar när ingen annan gör det.

Ännu en misslyckad dag i sagan om mitt liv. Röda armar och söndergråtet ansikte. Hela kroppen är urlakad. Jag är så jävla patetisk! Jag orkar inte leva med mig själv längre. (*Michelle***, dagbok)

Ett estetiserat lidande

Birgitta Meurling (2003) har undersökt beskrivningar av anorexia i ett antal självbiografiska texter. Hon menar att det finns stora likheter i såväl innehåll som i berättelseformen. I alla berättelser framställs sjukdomen som en viktig del av identiteten och författarna refererar till redan vedertagna förklaringsmodeller och begrepp. Meurling (ibid.:30f) menar att berättelserna "influerats av en kulturell berättarmall, vilket gör att de liknar varandra".

Denna berättarmall gör sig också gällande i de berättelser jag undersökt. Det finns ett tydligt mönster i hur man pratar om självskada på Skunk. Kanske handlar det inte så mycket om internaliserade förklaringsmodeller som om ett tonfall och ett sätt att förhålla sig till självskadandets praktik. Här tänker jag framför allt på de gemensamma symboler och metaforer som berättelserna är strukturerade kring, liksom det förskönande av självskada som genomsyrar dem.

Samtidigt som man föraktar sig själv och ständigt längtar efter en till synes ouppnåelig lycka, präglas nämligen en stor del av berättelserna också av en romantisk inställning till skärandet. Vi har redan tidigare sett prov på flickornas förmåga att uttrycka sig i skrift och deras villighet att estetisera och idealisera det svåra och ohanterliga. Denna tendens känns igen från alla de områden jag ovan redogjort för – inte minst i blodet som en metafor för tårar, i smärtans förskönande omskrivningar och de lyriska hyllningarna till rakbladen. Lidandet är vackert och därför eftersträvansvärt. Kanske är det så att man tvingas idealisera det som inte går att undkomma i ett försök att göra det uthärdligt?

Å det är så vackert just när man har skurit, så delar huden på sig... innan det fylls med blod. Det blir så fint tillsammans, det mörka blodet och den ljusa huden. så vackert. tur att något är vackert i alla fall. (*Flikka:Olycklig*, Rakbladsfantasi-Sorg)

Just skönheten i det svåra är ett återkommande tema. Skärandet är vackert och därmed också njutbart. Samtidigt som det är ett medel att artikulera ett utsägligt lidande, är det också ett sätt att uppnå en annan, mer attraktiv form av smärta.

rakblad.

Å, så vackert.

Blänkande fina rakblad

som bildar fina ränder
 av blod
 på min arm.
 Fint.
 Lättar på ångesten.
 (f.r.o.g., rakblad...)

Lidandet associeras alltså inte enbart med något plågsamt utan kan faktiskt också generera vissa fördelar. Ångesten anses drabba utvalda personer och att uthärda lidandet gör en till en unik och speciell individ. Detta är förstås något eftersträvansvärt, för vem vill egentligen vara en i mängden, som alla andra? Begreppet normal uppfattas som negativt laddat, trots – eller kanske just därför – att det samtidigt är starkt förknippat med lycka.

Vill inte bli lycklig för då blir man 'normal'. Vill inte bli normal, för då blir man som Dom. (*Flikka: Olycklig*, Rakbladsfantasi-Sorg)

Att kombinera unicitet och annorlundahet med att må bra tycks vara en omöjlig ekvation. De olyckliga själarna är också de konstnärliga, avvikande dito och de höjer sig på detta vis över den stora massan. Skärandet är en konst som ingen utomstående kan förstå och de flickor som skär sig är annorlunda – faktum är att de inte alls är vanliga flickor; de är *flickor*, med två k:n.⁸ Genom lidandet bekräftar de sin individuella särart och identitet.

Svarta tårar rinner nedför mina nakna kinder. De verkar aldrig sina. Mina armar blöder, liksom min själ blöder. Mitt inre skriker av ångest och förtvivlan. Jag hör inte hemma här, jag är så vilsen. (*Michelle***, dagbok)

Det är förstås inte så att alla flickor som skadar sig automatiskt också idealiserar destruktiviteten. Min undersökning visar emellertid att det i vissa grupper finns en benägenhet att tala om självskada som något vackert – vilket inte gör beteendet eller lidandet i sig mindre allvarligt. Många av flickorna längtar av allt att döma efter att uppnå lycka, men är samtidigt rädda att berövas den särart som olyckan innebär.

Rakbladsflickor – en sammanfattning

Inledningsvis nämnde jag att forskningen kring kvinnlig självskada är begränsad och relativt ensidig. Det är emellertid först under de senaste åren som problemet verkligen uppmärksammas i Sverige och vi kan nog vänta oss vidare forskning inom en snar framtid.

⁸ Denna stavning är mycket vanlig i de berättelser jag har undersökt. Jag har också stött på den i andra sammanhang där unga tjejer skriver om sig själva. Dubbla k:n används dessutom i ord som lycka (lycka) och olycka (olycka).

I denna artikel har jag velat visa hur vi kan förstå kvinnligt självskadebeteende utifrån andra aspekter än de traditionellt psykologiska och medicinska. Jag har valt att betrakta tjejernas skärande som ett symboliskt språk med referenser till våra föreställningar om kropp och kvinnlighet. Ett huvudtema i artikeln har varit gränser och gränslöshet i relation till dessa föreställningar. Att tillfoga den egna kroppen skada är ett sätt att berätta en inre smärta, men det är också ett medel att tydliggöra sig själv som subjekt. Genom skärandet riktas fokus mot huden i ett försök att upprätta gränser kring en kvinnlig kropp som annars upplevs som gränslös. Gränsmarkeringen manifesteras i starka och laddade symboler, av vilka blodet, smärtan och ärran är de mest framträdande.

Den individuella kroppens symboluttryck fungerar också som identitetsmarkörer och tecken på gruppens samhörighet. Skärandet är ett sätt att berätta smärta, men det blir också ett sätt att berätta vem man är och vad för slags människor man identifierar sig med. De flickor som skär sig avviker från mängden och utsätts ofta för hård kritik. Skärandet betraktas av många utomstående som en form av effektsökeri. Problemet ligger i frågan om autenticiteten – är självskada en ytans praktik som saknar djupare förankring eller finns en överensstämmelse mellan framträdande och innehåll? Även bland de flickor som själva skär sig tycks det finnas ett behov att definiera sig mot det man menar är icke-autentiska varianter av självskada. Detta kan ibland leda till en utstuderad tävling, där den som skär mest och på rätt sätt också antas må sämst och därför erhåller mest legitimitet och äkthet.

Överlag genomsyras flickornas berättelser av en romantiserande inställning till skärandet. Förhålligandet av ångesten vänder utanförskapet till något positivt. Lyckan är visserligen eftersträvansvärd, men den medför samtidigt en risk att bli som alla andra. Genom att skära sig själv tydliggör man sig som kvinnligt subjekt på två plan – dels direkt, i den fysiska förnimmelsen av kroppens gränser; dels indirekt, i det att man definierar sig själv som olycklig och därmed också som en speciell och unik individ.

Källor och litteratur

Internetkällor

<http://skunk.spray.se>

Otryckta källor

Intervju med Lina 2003-11-26. Bandupptagning och utskrift i författarens ägo.

Tidningsartiklar

Aftonbladet 2003-04-16, 2003-05-21

Dagens Nyheter 2003-03-10, 2003-05-19

Svenska dagbladet 2003-10-06, 2003-10-08, 2003-10-09, 2003-10-13

Tryckta källor och litteratur

Favazza, Armando R 1996: *Bodies Under Siege. Self-Mutilation and Body Modification in Culture and Psychiatry*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Göthlund, Anette 1997: *Bilder av tonårsflickor. Om estetik och identitetsarbete*. Linköping: Linköpings universitet.

Jacquemot, Nicolas 2002: *Inkognito. Kärlek, relationer och möten på Internet*. Stockholm: Bokförlaget DN.

Jeffreys, Sheila 2000: "Body art" and Social Status: Cutting, Tattooing and Piercing from a Feminist Perspective". I: *Feminism and Psychology* nr 4.

MacSween, Morag 1995: *Anorexic Bodies. A Feminist and Sociological Perspective on Anorexia Nervosa*. London: Routledge.

Meurling, Birgitta 2003: "Din smala lycka. Beskrivningar av anorexia nervosa i självbiografiska texter." I: Meurling (red.): *Varför flickor? Ideal, självbilder och ätstörningar*. Lund: Studentlitteratur.

Musafar, Fakir 1996: "Body Play: State of Grace or Sickness?". I: Favazza, Armando R: *Bodies Under Siege. Self-Mutilation and Body Modification in Culture and Psychiatry*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Polhemus, Ted 1994: *Streetstyle. From sidewalk to catwalk*. New York: Thames and Hudson.

Solheim, Jorun 2001: *Den öppna kroppen. Om könssymbolik i modern kultur.*
Göteborg: Daidalos.

Svensson, Birgitta 1998: *Tatuering. Ett sinnligt äventyr.* Stockholm: Nordiska
Museets Förlag.

Tseëlon, Efrat 1998: *Kvinnan och maskerna.* Lund: Studentlitteratur.

Wallroth, Per och Åkerlund, Susanna 2002: *Hål i huden. Flickor som skär sig.*
Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa.